

УДК 378:005:[7.038.21]

Н.В. СУЛАЄВА

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
Полтава

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО МЕНЕДЖМЕНТУ НЕФОРМАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ КОЛЕКТИВАХ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті визначено доцільність надання студентам педагогічних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації неформальної мистецької освіти. Висвітлюються найбільш важливі аспекти менеджменту неформальної мистецької освіти. Акцентується увага на цілях, змісті та способах діяльності керівників та учасників неформальних художньо-творчих колективів.

Ключові слова: менеджмент, неформальна мистецька освіта, художньо-творчі колективи.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток українського суспільства обумовлює оновлення підходів до підготовки майбутнього вчителя, якому належить навчати та виховувати наступне покоління громадян нашої держави. Особливе значення при цьому має організація процесу надання освіти у вищому навчальному педагогічному закладі, зі стін якого має вийти ерудована, високодуховна особистість, здат-

на забезпечити належний рівень викладання навчальних дисциплін; сприяти розвитку інтересів, нахилів та здібностей дітей; утверджувати особистим прикладом і настановами повагу до принципів загальнолюдської моралі, духовних та культурних надбань народу України, поважати гідність кожної особистості тощо [1, с. 948].

Однією зі складових підготовки студента вищого педагогічного навчального закладу III-IV рівнів акредитації є неформальна мистецька освіта в художньо-творчих колективах. У тісній взаємодії з формальною вона утворює відповідне соціокультурне середовище, ефективність позитивного впливу якого на майбутнього фахівця визначається компетентнісним підходом до управління цією неоднорідною й багатofункційною інфраструктурою.

Аналіз досліджень і публікацій. Останні десятиріччя характеризуються зосередженням уваги дослідників на процесах удосконалення системи педагогічної підготовки вчителя й розв'язанні проблем, пов'язаних із менеджментом в закладах освіти.

Зокрема, науковці досліджують: питання професійної підготовки й становлення майбутнього педагога (О. Дубасенюк, А. Капська, В. Кузь, Л. Нечепоренко, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Сластьонін, О. Тхоржевський, М. Шкіль, А. Щербак, М. Ярмаченко та ін.), ефективність педагогічної діяльності з позицій системного, комплексного, суб'єктного, гуманістичного підходів (А. Алексюк, В. Безпалько, І. Бех, Н. Гузій, Н. Кузьміна, І. Лернер, В. Семиченко, М. Скаткін, Т. Шамова, О. Штурмак та ін.), теоретико-методологічні та історико-педагогічні аспекти розвитку педагогічної освіти в Україні (Л. Вовк, О. Глузман, Н. Дем'яненко, М. Євтух, І. Зайченко, С. Золотухіна, В. Курило, В. Луговий, В. Майборода, Є. Мединський, С. Сірополк, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.), освітній менеджмент (В. Бондар, М. Гриньова, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, В. Зверева, Л. Карамушка, О. Коберник, Н. Коломінський, Ф. Корольов, Ю. Конаржевський, В. Крижко, В. Маслов, Є. Павлютенков, В. Пекельна, Є. Приков, С. Сисоева, О. Шпак), різні аспекти неформальної освіти (В. Александров, О. Асмолов, Т. Білобровко, С. Болтівець, В. Давидова, В. Лешер, С. Мирвода, Н. Ничкало, О. Огієнко, А. Фоміна, А. Щетініна та ін.).

Значний обсяг наукових досліджень з питань організації формальної педагогічної освіти та посилення уваги до неформальної її складової свідчить про актуальність даного питання. На жаль, не вирішеними залишаються окремі проблеми управління неформальною мистецькою освітою майбутніх педагогів у художньо-творчих колективах вищих навчальних закладів.

Формулювання цілей статті. Висвітлити найбільш важливих аспектів менеджменту неформальної мистецької освіти в художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації.

Виклад основного матеріалу. Організація процесу фахової підготовки майбутнього вчителя вимагає чіткого визначення цінностей, на які вона спрямована. Сьогодення педагогічної освіти характеризується значною концентрацією уваги на засвоєння студентами теоретичних знань. Для удосконалення процесу надання майбутнім педагогам основ наук активно розробляються навчально-методичні комплекси, які змістовно-процесуально регламентують процес вивчення певної дисципліни та визначають зміст навчальних досягнень студентів.

Водночас так часто декларована орієнтація педагогічної освіти на розвиток особистості кожного окремого студента відкидається на другий план. На жаль, у вищих педагогічних навчальних закладах спостерігається порушення ієрархії цінностей у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя, яка, на думку науковців, повинна мати такий вигляд:

1. Пріоритетна: розвиток особистості, пошук індивідом свого місця в житті, в соціальній та професійно-рольовій структурі суспільства. Вищий навчальний за-

клад повинен створити умови для актуалізації й підвищення індивідуального потенціалу кожного студента, надання йому допомоги в соціалізації, прилучення до загальнолюдських, національних цінностей, в оволодінні нормативами гуманістичної, високоморальної поведінки, в розвитку та реалізації творчих можливостей.

2. Професіоналізація, тобто підготовка до повноцінного включення в професійно-рольові відносини. Вищий навчальний заклад повинен допомогти студентів усвідомити сутність вибраної професії, її вимоги до виконавця, цілі й функції майбутньої професійної діяльності, можливі індивідуальні стратегії виконання професійних завдань, специфіку професійної майстерності та шляхи оволодіння нею, прийоми творчої адаптації до змісту й структури професійної діяльності.

3. Спеціалізація як оволодіння окремими технологіями, прийомами планування й управління, операціональною структурою діяльності через інтеріоризацію спеціальних знань, навичок, умінь. Вищий навчальний заклад повинен забезпечити високий рівень цих компонентів професійної підготовки, практичні можливості для оволодіння структурними елементами діяльності (окремим діями, операціями), для закріплення ефективних прийомів їх виконання [7, с. 177].

Одним зі шляхів реалізації вищезазначеної системи цінностей у підготовці майбутніх учителів є збагачення формальної освіти неформальною мистецькою в художньо-творчих колективах вищого педагогічного навчального закладу. Доцільність уведення неформальної освіти у вітчизняну систему педагогічної освіти підтверджується позитивним досвідом європейських країн. У рекомендаціях Асамблеї Ради Європи «Про неформальну освіту» (2000 р.) наголошується, що вона є важливою частиною концепції неперервного навчання, що дає молоді й дорослим можливість виробляти погляди й набувати та підтримувати навички й уміння, які є обов'язковими для адаптування в постійно змінюваному середовищі.

Акцентування уваги на мистецькій складовій неформальної освіти студентів педагогічного університету викликано значимістю мистецького компоненту в професійному становленні майбутнього вчителя. Адже у «світі духовної культури», де «створюються ті цінності та ідеї, крізь призму яких люди сприймають та розуміють навколишню дійсність, спрямовують свою життєдіяльність» [6, с. 110], на одному щаблі з наукою, філософією, релігією правом, державністю, технікою знаходиться мистецтво. Воно володіє значним арсеналом специфічних засобів, відсутніх в інших формах людської свідомості. Важливі складові мистецького твору, будучи органічно вплетеними в тканину художніх образів, непомітно впливають на розум, почуття й волю людини, що складає підґрунтя для духовного розвитку особистості.

Неформальну мистецьку освіту ми розглядаємо як добровільну мистецьку діяльність особистості, що здійснюється паралельно формальному навчанню у вищому педагогічному навчальному закладі, реалізується здебільшого в художньо-творчих колективах (вокальному ансамблі чи хорі, танцювальному колективі, драматичному гуртку, літературній чи художній студії тощо) і не супроводжується видачею документа.

Підґрунтям для результативної діяльності художньо-творчих колективів та, відповідно, надання в них студентам неформальної мистецької освіти є особливий підхід до організації та управління такою специфічною й багатофункційною структурою. Тому важливим у даній статті є розгляд окремих аспектів менеджменту неформальної мистецької освіти у вищому навчальному педагогічному закладі III-IV рівнів акредитації.

Підкреслимо, що «менеджмент в освіті є складовою загального менеджменту за професійною ознакою і характеризується впливом суб'єкта управління (керівник закладу чи установи освіти) на об'єкт управління (навчально-виховний та управлінський процеси, які здійснюються в закладах (установах) освіти, що знаходяться

в стані постійного розвитку), у результаті якого відбувається якісна зміна об'єкта управління і підвищується рівень його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг» [2, с. 484].

Менеджмент як одна з головних функцій управління, наголошує вітчизняний науковець Л. Даниленко, характеризується процесом цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на об'єкт управління. Оскільки в неформальній мистецькій освіті переважає суб'єкт-суб'єктна індивідуально-креативна парадигма діяльності, то визначальними рівнями взаємодії менеджера, керівників та учасників художньо-творчих колективів у неформальній мистецькій освіті є співвідпорядкування, співробітництво та співтворчість як найвищий рівень педагогічної взаємодії, що призводять до повної самореалізації та саморозвитку всіх учасників процесу.

Результативність такої взаємодії залежить від бездоганного виконання суб'єктами своїх функцій. Менеджмент неформальної мистецької освіти, як і освіти в цілому, включає в себе такі структурно-функціональні компоненти: мету, суб'єкти діяльності (менеджер, керівники та учасники художньо-творчих колективів), зміст та способи діяльності.

Виходячи з мети неформальної мистецької освіти – задоволення соціокультурних і освітніх потреб особистості, розвиток здатності жити в сучасному соціумі, зберігаючи індивідуальні особливості, проведення з користю та захопленням вільний час – маємо функції щодо цілей менеджменту неформальної мистецької освіти, основними з яких є:

- інтеграція неформальної мистецької освіти з формальною освітою вищого педагогічного навчального закладу;
- доступність неформальної мистецької освіти кожному студентові;
- фінансування потреб неформальної мистецької освіти;
- побудова відповідних морально-психологічних, соціально-педагогічних взаємин між учасниками процесу.

Інтеграція неформальної мистецької освіти з формальною освітою вищого педагогічного навчального закладу III-IV рівнів акредитації передбачає уведення неформальної мистецької освіти в плани навчально-виховної роботи університету та сприяння участі студентів у художньо-творчих колективах як структурній одиниці для її отримання.

Слід відзначити, що надання неформальної мистецької освіти громадянами нашої держави не суперечить Конституції України, яка, серед інших соціально-культурних прав, гарантує й право на освіту. Водночас, уведення неформальної мистецької освіти в плани навчально-виховної роботи вищого педагогічного закладу відповідає вимогам Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), де, поряд зі стратегічним завданням реформування вищої освіти в Україні, чітко визначено принципи реалізації цих завдань. Серед них багатоукладність та варіативність освіти, що передбачає створення можливостей для широкого вибору форм освіти, навчальних закладів, засобів навчання й виховання відповідно до освітніх запитів особистості, запровадження варіативного компоненту змісту освіти, диференціація та індивідуалізація навчально-виховного процесу тощо.

Для уможливлення введення неформальної мистецької освіти в планування вищого навчального закладу необхідним є визначення тижневого навантаження студента, який висловив бажання отримувати неформальну мистецьку освіту та створення розкладу занять художньо-творчих колективів. Це дозволить майбутнім педагогам не лише впорядкувати свій робочий тиждень, а й обрати декілька художньо-творчих колективів для здобуття знань, умінь і навичок у різних видах мистецтва.

Менеджер неформальної мистецької освіти має враховувати важливість сприяння керівництва університету доступності та свободі вибору мистецької діяльності.

Тому його функція полягає в тому, щоб правильно та вчасно змоделювати та організувати процес залучення молодих людей до мережі художньо-творчих колективів.

У системі навчально-виховної роботи педагогічних університетів упродовж багатьох років діяли високопрофесійні колективи художньої самодіяльності, гуртки, секції, театри, групи, які сьогодні в переважній більшості навчальних закладів або зовсім зникли, або потерпають в силу різних об'єктивних та суб'єктивних причин. Цінність мистецької діяльності учасників художньо-творчих колективів, які зберегли своє існування впродовж багатьох років, переоцінити неможливо. З одного боку, в результаті тривалої спільної роботи у них панує атмосфера радості, довіри, взаємоповаги, взаєморозуміння, дружби; в таких колективах від одного покоління студентів до іншого передаються мистецькі здобутки, зберігаються свої традиції, звичаї тощо. З іншого – у них відпрацьована система роботи над мистецькими творами, знайдені шляхи вивчення нових та повторення раніше виконуваних, винайдені алгоритми непримусового засвоєння понять на основі використання необхідної мистецької лексики. З вищесказаного випливає, що робота в постійно діючих художньо-творчих колективах носить освітній характер, і це цілком відповідає вимогам до неформальної мистецької освіти у вищих педагогічних навчальних закладах.

Складнішим завданням є створення нових художньо-творчих колективів, які б відповідали прагненням, бажанням, уподобанням, нахилам, здібностям майбутніх педагогів. Тому їх організація повинна розпочинатися з вивчення пропозицій студентів, адже функції «замовника» освітніх послуг у даному випадку виконують саме вони. Потенційні учасники колективів, а не менеджер неформальної мистецької освіти визначають напрям власної мистецької діяльності (камерний хор чи фольклорний колектив, ансамбль народного, сучасного чи бального танцю, театральна чи літературна студія, гурток вишивки, різьблення по дереву чи ткацтва тощо).

Важливим аспектом роботи менеджера неформальної освіти є підтримка учасників мистецьких колективів. Вона можлива за умови створення в навчальному закладі відповідного соціокультурного середовища та позитивного ставлення професорсько-викладацького складу університету до збагачення формальної освіти студентів неформальною мистецькою.

Така підтримка викладачів може проявлятися різними способами, окремими з яких є: вияв симпатії до студентів, які займаються мистецькою діяльністю; наголошення при спілкуванні зі студентами на значенні різнобічного розвитку особистості для майбутньої професії вчителя; агітація до участі майбутніх учителів у художньо-творчих колективах; повага до традицій діючих художньо-творчих колективів; відзнака учасників художньо-творчих колективів грамотами, дипломами, поїздками на фестивалі, конкурси, екскурсії.

Найскладнішою проблемою існування неформальної мистецької освіти в педагогічному навчальному закладі є спрямування фінансових ресурсів на її забезпечення, яка, перш за все, має вирішуватися на найвищому державному рівні. Зокрема, необхідним є оплата праці висококваліфікованого керівника, від рівня освіченості, обдарованості, вміння здійснювати певний вид мистецької діяльності якого залежить лівова частка в питаннях залучення, участі та рівня неформальної мистецької освіти майбутніх учителів. Зазвичай митець, відданий своїй справі, не вимірює власну діяльність кількістю заробітної плати (керівник одного з відомих в Україні та за кордоном хорів педагогічного університету, який працював викладачем у цьому ж навчальному закладі, не отримував плати за роботу з колективом упродовж тридцяти років), та все ж справедливим, на нашу думку, є заохочення діяльності митця в грошовому виразі. Фінансування потребує й забезпечення художньо-творчих колективів матеріалами, костюмами, інструментами тощо.

Не менш важливим є здійснення менеджером неформальної педагогічної освіти «м'якого» управління керівниками художньо-творчих колективів. Вони, як пра-

вило, мають на все власну, чітко визначену, непохитну думку. В роботі з ними не може бути ні відкритого, ні закритого примусу. Вся діяльність має базуватися на усвідомленні важливості справи.

Слід врахувати, що владні повноваження менеджера у неформальній мистецькій освіті не передбачають постановку чітких завдань (займатися лише певним видом мистецької діяльності, вивчити даний твір, дати визначену кількість концертів на рік чи взяти участь у певному заході), а значить не потребують їхнього виконання, тим більше не вимагають жорсткого контролю та накладання санкцій. «М'яке» керівництво має на увазі сприяння організації та розвиткові бажаних для студентської громади колективів, підтримку в репетиційній та концертній діяльності.

Процес «м'якого» управління неформальними художньо-творчими колективами ускладнюється тим, що неможливим є визначення чіткого змісту їх діяльності. Тому менеджеру не можна повністю «відпускати ситуацію», адже одним із завдань неформальної мистецької освіти у педагогічних закладах III-IV рівнів акредитації є відповідність діяльності художньо-творчих колективів духовним цінностям людини, неприпустимість переходу межі від сучасного молодіжного мистецтва до проявів псевдодуховності та псевдоморальності. Лише спільний пошук вимог до власної діяльності менеджером, керівниками, учасниками художньо-творчих колективів та їх дотримання може сприяти професійному зростанню майбутніх педагогів, усвідомленню ними важливості дотримання прийнятних у суспільстві норм та правил поведінки.

Оскільки в неформальних колективах (на відміну від формальних) зміст не обмежується типовими програмами, то з'являється можливість реагувати на запити й потреби, які в молодих людей швидко змінюються, та оволодівати саме тими знаннями й вміннями, які є актуальними в даний час, не чекаючи, доки відповідні теми з'являться в типових навчальних програмах. Керівники мають право вільно обирати види діяльності, твори та проводити заняття, які відповідають запитам сучасної молоді. При чому ці запити можуть бути різноманітними й необов'язково мати молодіжне спрямування.

У такому випадку відповідальність лягає на менеджера та керівників художньо-творчих колективів. Вони, організовуючи концертну діяльність чи презентацію власних досягнень (виставка грамот за перемогу чи участь у конкурсах і фестивалях, висвітлення географії поїздок по Україні чи за кордон) перед студентами-першокурсниками, повинні зацікавити саме тим видом мистецтва, який, на їх розсуд, є найбільш доцільним у професійній підготовці майбутнього педагога.

Високопрофесійна діяльність менеджера неформальної мистецької освіти вищого педагогічного навчального закладу дасть можливість задовольнити потреби кожного студента, використовуючи потенціал його вільного часу, зокрема: стимулювати творчу активність; упливати на гармонізацію психоемоційного та фізичного стану; зберігати неповторну індивідуальність; узагальнювати життєвий досвід, співвідносити його з системою цінностей, які історично склалися в державі та сьогоденному молодіжному середовищі; самостійно оцінювати власні дії, події, ситуації та будувати відповідні взаємини з молодіжним оточенням; активно й діяльно засвоювати різні види мистецтв, прогнозувати можливості їх використання в професійних ситуаціях; по-новому сприймати наукові знання з їх тенденцією до різноманіття тощо.

Менеджмент неформальної мистецької освіти майбутніх педагогів у художньо-творчих колективах спрямовується на вирішення однієї з найактуальніших проблем сучасності – виховання високоморальної людини шляхом наставництва, взаємодії, організованого соціокультурного середовища, що сприяє гармонізації особистості, формуванню внутрішнього світу молоді людини.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Професійна підготовка майбутніх педагогів є прагматично орієнтованою і передбачає формування чітко визначених професійних компетентностей. Неформальна освітня діяльність студентів гармонізує прагматично орієнтовану професійну підготовку та генетично закладену потребу в креативному розвитку особистості. Крім того, вона доповнює та збагачує освітній рівень студента, формує навички продуктивного (в контексті розвитку) проведення вільного часу. Отже, неформальна мистецька освіта в художньо-творчих колективах сприяє зростанню якості освітньої діяльності вищого навчального закладу. Менеджмент неформальної мистецької освіти у вищих педагогічних закладах освіти III-IV рівнів акредитації має характеризуватися суб'єкт-суб'єктною індивідуально-креативною парадигмою діяльності, структурно-функціональними компонентами (метою, суб'єктами діяльності, змістом та способами діяльності) та ґрунтуватися на позитивних надбаннях вітчизняної системи професійної підготовки майбутніх педагогів.

Список використаної літератури

1. Бондар Л. С. *Учитель* / Л. С. Бондар // *Енциклопедія освіти* [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – С. 947-949.
2. Даниленко Л. І. *Менеджмент в освіті* / Л. І. Даниленко // *Енциклопедія освіти* / [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 1036 с.
3. Карамушка Л. М. *Психологічні основи управління в системі середньої освіти: навч. посібник* / Л. М. Карамушка. – К. : ІЗМН, 1997. – 180 с.
4. Коломінський Н. Л. *Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект) : монографія* / Н. Л. Коломінський. – К. : МАУП, 2000. – 286 с.
5. Кравченко Л. М. *Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти: монографія* / Л. М. Кравченко. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 420 с.
6. Рудницька О. П. *Культуровідповідність мистецької освіти* / О. П. Рудницька // *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія* [за ред. І. А. Зязюна]. – К. : Віпол, 2000. – С. 108-133.
7. Семиченко В. А. *Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід* / В. А. Семиченко // *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія* [за ред. І. А. Зязюна]. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.
8. Сулаєва Н. В. *Мистецько-освітні стратегії підготовки вчителів початкових класів: навчально-методичний посібник* / Н. В. Сулаєва. – Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, 2009. – 109 с.
9. Шевченко Г. П. *Неформальна освіта* / Г. П. Шевченко // *Енциклопедія освіти* [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – С. 583-584.

Н.В Сулаєва

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленко, Полтава

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К МЕНЕДЖМЕНТУ НЕФОРМАЛЬНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ТВОРЧЕСКИХ КОЛЛЕКТИВАХ ВЫСШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ

В статье определяется целесообразность предоставления возможности студентам педагогических учреждений III-IV уровня аккредитации неформального образования. Рассматриваются наиболее важные аспекты менеджмента неформального художественного образования. Акцентируется внимание на целях, содержании и способах деятельности руководителей и участников неформальных художественно-творческих коллективов.

Ключевые слова: менеджмент, неформальное художественное образование, художественно-творческие коллективы.

N.V. Sulayeva

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, Poltava

MAIN APPROACHES TO MANAGEMENT OF NON-FORMAL AESTHETICAL-ARTISTIC EDUCATION IN ARTISTIC GROUPS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The expedience of non-formal education getting by students of pedagogical educational establishments accredited on III-IV levels is done in the article. The most important aspects of non-formal education management are shown. The main attention is paid to forms, goals and ways of activity of chiefs and participants of non-formal aesthetical-artistic groups.

Key words: management, non-formal artistic education, aesthetical-artistic groups.